
Zanny Minton Beddoes

Éled a sztyeppe a kazahsztáni Selyemút mentén

Amikor egy önkényuralmi rendszer vezetője gigászi méretű sötét gömböt épít, nem kellene meglepődnie, hogy az emberek a „Halálsillag” (Death Star) nevet adják neki. Míg azonban a *Csillagok háborújának* Halálsillaga arra szolgált, hogy leradírozzon egyes helyeket a térképről, a 2017-es Expo kazah pavilonja, mely ez év júniusában nyílt meg Asztanában, Kazahsztán fővárosában, a 18 milliós közép-ázsiai országot akarja „viszszahelyezni a térképre”, főként a befektetők számára. A Halálsillagban a hagyományos kazah vendéglátási formákat élvezhetik az odalátogatók: kapnak egy meleg kabátot vagy éppen egy birkafejet vacsorára. Egy plázában pedig, amelyet az ősi Selyemútról neveztek el, divatos ajándéktárgyakat lehet vásárolni.

Kazahsztán válaszüthöz érkezett, szó szerint és átvitt értelemben is. Földrajzilag Oroszország, Kína és a Közel-Kelet közé ékelődik, régi és jövőendő kereskedelmi útvonalak mentén. Az elnök, Nurszultán Nazarbajev mindenképpen szeretne ebből a fekvésből előnyt kovácsolni országának a kínai „Egy övezet – egy út” elnevezésű programhoz való csatlakozással, mely új kapcsolatokat épít ki az áruszállításban Ázsia, Európa és Afrika között. Az elmúlt két év során kínai pénzből egy hatalmas vasúti áruszállítási csomópont valósult meg a kazah határhoz közeli kínai Khorgas városában (ez a világ jelenlegi legnagyobb szárazkikötője). Hszü Csin-ping, Kína elnöke 2017. június 8-án ellátogatott a világkiállításra, és elégedettségének hangot adva utalt a két ország „örökös partnerségére”.

A másik választút történelmi jellegű. Kazahsztánnak választania kell a világ felé

nyitás és az egy helyben topogás között. Ez nem könnyű, hiszen a múltban az ország sokat szenvedett idegen elnyomóktól. A szovjetek erőszakkal kényszerítették kolhozokba a nomád kazahokat; melybe a népesség negyed része belepuszult. A kazah területeken gulágtáborokat és nukleáris kísérleti telepeket létesítettek, gyerekeket téve ki szándékosan sugárfertőzésnek, hogy annak hatását lemérhessék.

Nem szorítkozhatnak csak saját magukra

Kevesen számítottak arra, hogy egy független Kazahsztán virágzásnak indul; jobban teljesített azonban bármelyik közép-ázsiai szomszédjánál. Ez főként szénhidrogén-lelőhelyeinek köszönhető. Tavaly a kőolaj és a földgáz az export 58 százalékát tették ki; az óriási kiterjedésű – Kaszpi-tenger alatti – Kashagan-olajmező az egyik legnagyobb felfedezésnek számít a világon az utóbbi években. Szerepet játszott a feladatát megfelelően ellátó kormány is. Az egy főre jutó GDP az 1990-es évekbeli 1600 dollárról (41 000 forint) 14 000 dollárra (3 600 000 forint) nőtt 2013-ra. Nazarbajev, aki a szovjet idők óta áll az állam élén, a gazdaság nagy részét arra költötte, hogy a szinte kihalt sztyeppének egy darabjából új fővárost varázsoljon. Az Asztanába költözés lehetőséget adott arra, hogy félreállítsák a régi tisztviselőgárdát, akik ott maradtak a korábbi fővárosban, és hogy a modernizálás fiatal híveit támogassák, akik ide költöztek.

Az elmúlt három évben az olajárzuhanás miatt a kazahoknak össze kellett húzniuk a nadrágszíjukat; a gazdasági növekedés a 2013-ban mért 6 százalékról 1,1 százalékra csökkent 2016-ban, bár az IMF bízik benne, hogy az idén vagy jövőre javulás mutatkozik majd. A kormány a nemzeti nyugdíjalapokat nyírálta meg az Expo költségeinek fedezéséhez, ami sokakat feldühített. „Látátok, hogy robbant

fel a nyugdíjunk?” – panaszkodott egy kazah ember a nyitóünnepség tűzijátéka után.

A Samruk-Kazüna, a kazah szuverén befektetési alap azt tervezi, hogy részvényeit az általa ellenőrzött cégeknél értékesíti. A Kazatomprom, a világ legnagyobb urántermelője, jövőre valószínűleg piacra dobja a részvények 25 százalékát – jelentette ki Baljeet Grewal, a Samruk-Kazüna igazgatónöje. A következő nagy kibocsátás az Air Astana nemzeti légitársaságtól fog érkezni (melynek 49 százaléka a brit hadiipari óriáscég, a BAE birtokában van), illetve a KazMunaiGas állami olaj- és gázipari óriásvállalattól, talán 2019-ben vagy 2020-ban – mondja Grewal. Bakitzsan Szagintajev miniszterelnök minden erejével a piacgazdaságot támogatja: az állami cégeket „dinoszauruszoknak” titulálja, és a versenyszféra bővítéséről beszél.

2016 és 2017 között Kazahsztán az 51. helyről a 35. helyre ugrott a Világbank Ease of doing business [vállalkozásbarát üzleti környezetet minősítő] rangsorában, nagyfokú fejlődést mutatva az építési engedélyek és az elektromos energia megszerzésének egyszerűsítésében. Egy digitális ügyfélkapu az állammal való alapvető kapcsolattartásra csökkentette a hivatalnokok szintjén létező korrupciót. A ügyintézők régebben megkövetelték a kenőpénzt az üzleti engedélyért folyamodóktól. „Most már jobb a helyzet” – meséli egy vállalkozó, akinek táncstúdiója van. Az elnök fogadkozik, hogy 2025-re az ország át fog állni a latin ábécére, mivel az angol a világkereskedelem nyelve (és talán azért, mert a cirill betűs írás elhagyása még egy fájó döfés az oroszoknak).

Ha véget ér a világkiállítás, helyszíne az Asztanai Nemzetközi Pénzügyi Centrumnak, egy leendő regionális tőzsde- és pénzügyi központnak fog otthont adni. A majdan ott működő cégek a – független nemzetközi választottbíróóságok által megkívánt – angolszász eljárási szabályoknak lesznek alávetve, ígéri a kormány. Ez a befektetők megnyugtatását szolgálja, akik egyébként nem szívesen ölnék a pénzüket egy olyan országba, amely a Transparency International Korrupció Érzékelési Indexe szerint épp olyan rosszul teljesít, mint Oroszország.

Mindez jól hangzik. Kazahsztán azonban már hetedik éve ígéreti a nagyszabású privatizációkat, miközben csak néhány kisebbet hajtott végre. Bankrendszere igen gyenge lábakon áll. Az oligarchák minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy akadályokat gördítsenek az érdekeiket sértő reformok útjába. A külföldi befektetők lehet, hogy nem találnak elég biztosítékot a jogállamiságra, mivel ez „a nagyember szaván múlik”, ahogy egy helyi elemző megfogalmazta.

A másik probléma, hogy a legtöbb kazah számára a szabad vállalkozás szokatlan elképzelésnek számít. Senki sem tud visszaemlékezni olyan időre, amikor ne az állam irányította volna a gazdaságot. Sokaknak ez megnyugtatót jelent. Vegyük például Jezmek Kazhenovot, egy átlagos vállalkozót. Miután felfedezte, hogy az alma Kazahsztánból ered, elhatározta, hogy természetien fogja a gyümölcsöt, hogy lekvárt, gyümölcsöt és édességeket csináljon belőle. Nem pénzzel pályázott egy állami tulajdonban lévő földterületre, hanem üzleti tervét mutatta meg egy hivatalnoknak. A földhöz ingyen jutott hozzá. Az állam 35 százalékot kifizet Kazhenov alkalmazottainak béréből hét éven keresztül – ennyi ideig tart, amíg termőre fordulnak a fák; valamint utat fog építeni, hogy segítse termésének piacra juttatásában. Kazhenov el van ragadtatva; ez lehetővé teszi neki, hogy továbbra is fenntartsa két kávéházát Asztanában, több mint ezer kilométerre gyümölcsösétől. Közben valamilyen irodai állást is keres: értelmiségi munkát szeretne találni, amiből meg tud élni. Érthető, hogy egy gyéren lakott olajállam miért fizet polgárainak, hogy elfoglalják azt a földet, amelyre szomszédai vágyakozva tekintenek. Az ilyesfajta kényeztetés azonban aligha szül hatékonyságot.

A termelékenység növelésének reményében a kormány 2016-ban elfogadott egy törvényt, amely lehetővé tette külföldiek számára, hogy legfeljebb huszonöt éves időszakra földet béreljenek. Ez nagyszabású tiltakozásokat indított el – a kazahok félnek, hogy kínaiak foglalják majd el tömegesen az üres földeket, és aztán itt ragadnak. A kormány kénytelen volt várni a tervezettel. Ugyanezen okból vonakodva engedte csak be a kínai vendégmunkásokat

az „Egy övezet – egy út” infrastruktúrájának építéséhez. A kazahok Oroszország miatt sem tudnak nyugodtan aludni. Vlagyimir Putyin kijelentette, hogy élni fog a beavatkozás jogával, amikor csak bajba kerül az orosz kisebbség – márpedig Kazahsztán népességének egyötödét oroszok teszik ki.

A kazah kormány közelről sem jár el olyan törvénysértő módon, mint némely szomszédja. A másként gondolkodók hangját azonban elnyomják a médiában, az elnök bírálata tabunak számít, és Nazarbajevet 98 százalékos többséggel választották újra a 2015-ös választáson. Az elnök ez év júliusában töltötte be hetvenhetedik életévét, és nem igazán van utódja. Tavaly a szenátus tagjai közé iktatta lányát, amelynek nyomán találgatások indultak el, hogy vajon nem őt szánja-e a bársonyszékbe. „Megkezdődött az átmeneti időszak” – jegyezte meg egy megfigyelő Aszتانában, miközben az alkotmánymódosítások új tervezetéből idézett. Bárki is lenne az utód, ezek csökkentenék az elnöki hatáskört, míg megőriznék Nazarbajev különleges „örökös elnöki” státuszát. Ily módon továbbra is teljes védelmet élvezne a letartóztatása esetén, sőt bankszámlái körül sem lehetne kutakodni.

(*The Economist*)

Salvatore Babones

Amerikai tienhszia: az Egyesült Államok mint az új „Középső Birodalom”

Kína felemelkedése az Egyesült Államok viszonylagos lassú hanyatlása nyomában a nemzetközi tanulmányok központi narratívájává vált századunk kezdete óta. Vajon helyes-e ez a gondolkodási séma? Kína növekedése lassul, ahogy a közepes jövedelmi státusz elérése felé halad, az Egyesült Államok gazdagsága és hatalma még mindig jóval többet nyom a latban Kínáénál. Ha Kína egy napon az Egyesült Államok fölébe „kerekedne” is, ez akkor sem fog még évtizedekig vagy évszázada-

dokig megtörténni, attól függően, mit értünk „felülkerekedés” alatt. Azonban még ezeket az USA hanyatlásáról szóló óvatos számításokat is áthatja némiképp az emberi társadalom elavult, államközpontú szemlélete. A huszonegyedik századi világrendszer az Egyesült Államok köré összpontosul, de nem azon belül működik; az egyének világszerte különféle hierarchiák részei, amelyek alapvetően amerikai ideológiára és irányultságra épülnek. Függetlenül attól, hogy egyetértenek-e az USA politikájával, támogatják-e az amerikai elnököt vagy éppen átléphetik-e az Egyesült Államok határait, a sikerorientált egyének az amerikai világ mellett döntenek – máskülönben globális társadalmi kirekesztettséggel kell szembenéznük. Ez éppolyan igaz Kína esetében is, mint bárhol a világon; és talán még igazabb a kínaiakra, mint bárki másra. (Részlet az *Amerikai tienhszia: kínai pénz, amerikai hatalom és a történelem vége* című könyvből)

Salvatore Babones amerikai szociológus, a Sydney-i Egyetem kutatója. Könyvének címe: *Amerikai tienhszia: kínai pénz, amerikai hatalom és a történelem vége* [*American Tianxia: Chinese money, American power and the end of history*] (Policy Press, 2017, 88 oldal)

A történelem hajnalától a hosszúra nyúlt tizenhatodik századig Kína volt Kelet-Ázsia gazdasági, politikai és kulturális központja. Kétségtelenül a világ legfontosabb gazdasági központjának számított. A jelenlegi Kína egyenes ági leszármazottja egy legalább négyezer évre visszanyúló civilizációnak, amely helyileg mindig ott létezett, ahol még ma is fennáll. Pusztá koránál fontosabb azonban, hogy még mindig ugyanabban a földrajzi térben használják olyan emberek, akik ugyanazon kultúra – és ugyanazon faj – képviselőinek vallják magukat, mint hajdanában élt megalkotói. Kínát először Kr. e. 221-ben egyesítették politikailag a Csin (Qin)-dinasztia alatt (Kr. e. 221–210); azonban legalább ezer évvel azelőtt is egységes politikai teret jelentett. Amikor Konfuciusz Kr. e. az ötödik század elején államról államra járva (többnyire kéretlenül) ajánlotta tanácsait az